[illegible]લી રીત મુજબ

વર્નાક્યુલર ટેક્સ્ટ બુક્સ રીવિઝન કમિટીએ

—…તૈયાર કરેલી…—

પહેલી ચોપડીના અર્થ.

જેની અંદર અર્થ; કવિતાની સમજુતી; પાઠનો સાર; પાઠવાર અઘરા શબ્દો તથા જોડાક્ષર; ડ્રિલ; વગેરે.

રચનાર—મેસર્સ. સી. ડી. શાહ. એન્ડ કો.

રચનારનું ઠેકાણું—શાહપોર—સુરત.

પ્રસિદ્ધ કર્તા—C. M. Shah.

પ્રસિદ્ધ કર્તાનું ઠેકાણું, શાહપોર, સુરત.

છાપનાર—ગોવિંદભાઈ ડાહ્યાભાઈ નાયક.

[illegible] "અનાવિલ મુદ્રણાલય" [illegible] બરાનપુરી ભાગળ—સુરત.

સને ૧૮૬૯.] [કિંમત રૂ. [illegible]. સંવત ૧૯૨૫.

મેસર્સ. સી. એમ. શાહ એન્ડ કો. કૃત.

પહેલી ચોપડીના અર્થ.

પાઠ ૧.

દિવાળી=વરસનો છેલ્લો દિવસ; આસો વદ અમાસ.
અક્ષર=હરફ; દસ્તક
નિશાળ=ભણવાનું ઠેકાણું
રજા–છુટ્ટી
છોડી=છોકરી
પાછી વળી=ફરી
ભેગી=સાથે; એકઠી
લીપેગુંપે=છાણુ મટોડાથી સાફ કરે.
ધોળે છે=ચોપડે છે; છાંટે છે
સજેરી=ધારી
ઘુઘરા=ઘુઘરાના આકારનો ઘઉનો બનાવેલો ગળ્યો પદાર્થ
સાથીઆ=ચુનાની ફાક વગેરેના કાઢેલા ચિત્રો
આંગણામાં=બારણા આગળ
લુગડાં=કપડાં
ઘરેણાં=દાગીના; જણસે
દારૂખાનું=આતશબાજી
ફોડે છે=સળગાવે છે
સૌ=બધા
ગીત–રાગથી ગાવું તે
ઘરઘર=ઘેરઘેર
ફટાકડા=ફટાકા
હરખાય=ખુશી થાય

સમજુતી—દીવાળીના દહાડામાં ઘેરઘેર દીવા સળગે છે અને ફટાકા ફડાફડ ફૂટે છે, તેથી છોકરાઓ ઘણા ખુશ થાય છે.

પાઠ ૨.

વાર=દિવસ
વિષે=બાબત
કચેરી=કોરટ
બંધ રહે છે=રજા પડે છે
રવિ=સુરજ; સૂર્ય
દેવળ=દહેરું
કેડે=પછી
મુસલમાન=મુસલમાની ધર્મ માનનાર
જુમેરાત=ગુરુવારની રાત
પાછો=ફરી; બીજીવાર
અઠવાડીઉં=સાત દિવસ

સમજુતી—પહેલો રવિવાર, બીજો સોમવાર, ત્રીજો મંગળવાર, ચોથો બુધવાર, પાંચમો ગુરુવાર, પછી છઠ્ઠો શુક્રવાર

આવે છે. (૧) સાતમો વાર શનિ છે. તે છેલ્લો વાર ગણાય છે; એવી રીતે સાત દહાડાનું એક અઠવાડીઉં થાય છે. (૨)

પાઠ ૩.

ફરતી=ચારે બાજુએ; આસપાસ
વાડ=કાંટાનો કે તારનો બનાવેલો આંતરો
દરવાજો=મોટું બારણું
માંહે=અંદર
ફૂલઝાડ=ફૂલ થાય તેવા છોડ.
વેલ=વેલો; ભોંયપર પથરાતો છોડ
ચોકઠું=ચારે બાજુથી જડી લીધેલું લાકડાનુ ઘર
વાવટા=નિશાન; ધજા
મોગરી=ઘંટ વગાડવાની લાકડાની હથોડી
મહેતાજી=માસ્તર; ગુરુજી
બેઠક=બેસવાની જગા
કલાકની શીશી=કલાક જાણવાનું સાધન
ગામ=જ્યાં થોડા ફળીઆં અને ઘર હોય તે
નકશો=ગામ કે દેશનો ચિત્રેલો નમુનો
ચિત્રો=છબીઓ
ટાંગેલા=લટકાવેલાં
ઘોડી=પાટીઉં મૂકવાની બેઠક
કસરત=મહેનત કરી શરીરને મજબુત બનાવવું તે
મોટી=મટોટી
મજાની=સારી
અહીં=આ ઠેકાણે
રોજ=હમેશ

પાઠ ૪.

નિશાળીઆને બોધ

ઈશ્વર=પરમેશ્વર
નિત્ય=રોજ
પરોઢીએ=સુરજ ઊગતાં પહેલાં
તમામ=બધા; સઘળા
દો=આપો
માન=આબરૂ
ગુરુ=મહેતાજી
સમા=જેવા; બરાબર
જ્ઞાન=સમજણ; અક્કલ
તજવું=છોડી દેવું; કાઢી નાખવું
અંગ=શરીર
હળીમળી=સંપીને
સંગ=સોબત; દોસ્તી
ચોડી=લગાડી
ચિત્ત=મન
શિક્ષા=શિખામણ
રૂડી=સારી
રીત=ચાલ
પેર=રીત
નીસરી=નીકળી
પાંસરૂં=સીધું; વાંકડા વગર

સમજુતી—હંમેશાં સુરજ ઊગતાં પહેલાં ઊઠવું અને પરમેશ્વરનું નામ લેવું; પછી દાતણપાણી કરી લઈ નહાઈને બધા પાઠ તૈયાર કરવા. (૧) માબાપ કહે તેમ કરો, અને વડીલની સાથે વિવેકથી ચાલો; મહેતાજીને બાપ જેવા ગણો, તેથી સારી સમજણ મળશે (૨) કદી જુઠું બોલવું નહિ, અને શરીરમાંથી સુસ્તાઈ કાઢી નાખવી (મતલબ કે કામ હોંસથી કરવું અને વાર લગાડવી નહિ) બધા સાથે સંપીને ચાલવું, અને સારા સોબત રાખવી (૩)

રોજ નિશાળે જવું અને મન લગાડીને ભણવું; મહેતાજીની શિખામણ માનવી અને સારી ચાલ રાખવી. (૧) ભણતી વખતે મન રમતમાં રાખવું નહિ, એ તમે સારી પેઠે સમજો. નિશાળેથી છુટયા પછી સીધા ઘેર જવું મતલબકે રસ્તામાં રખડવું નહિ (૨)

પાઠ ૫.

ધોતલી=પોતડી; ધોતડી
અંગરખી=ડગલી
જોડીઓ=નાના બુટ; ખાસડી
દરજી=લુગડાં શીવનાર
સુરવાલ=સાંકડા પાયચાનો લેંઘો
ફુળીઉં=મહોલ્લો
કોઢ=ઢગલો
ચાબરી=નાનો ચણીઓ
ઓઢણી=છોકરીઓને ડીલે તથા માથે ઓઢવાનુ ત્રણ ગજનુ લુગડું

પાઠ ૬.

ચોકખાઈ=સફાઈ; સુઘડતાઈ
ચોકખા=સાફ
મેલા=ગંદા; મેલવાળા
બરાબર=સારી રીતે
ડીલ=શરીર
ગંદી=ખરાબ; ગોબરી
અડાય=અડકાય
ફોલ્લો=ગુમડું; ચાંદું
ખસ=ઝીણી ફોલ્લી; ખુજલી
ધોવડાવવાં=સાફ કરાવવા
ડાઘા=ટપકાં
વાડો=ઘરની પાછળની ખુલ્લી જગા
ગંદવાડ=ગોબરવાડ
નાથ=ધણી

કવિતા=ગાયન
માંદાં=આજારી

મુખડુ=મોં
દીલ મન

જગનાથ=જગતના
ધણી; પરમેશ્વર

સમજુતી–મારો ઓટલો સાફ છે, અને મારા ઘરનો ચોક પણ સાફ છે, મારાં લુગડાં સાફ જોઇને બધા લોક મને ચોકખો કહે છે. (૧) મારૂં મોં સાફ છે, અને મારા હાથ પગ ચોકખા છે; મારા ચોકખા (પાપ વગરના) મનમાં પરમેશ્વર બિરાજે છે (૨)

પાઠ ૭.

વરસગાંઠ=સાલગીરી; જન્મ દિવસ
ભાવ્યાં=પસદ પડયાં; સ્વાદ લાગ્યા
ઝટ=જલદી
ભાણો=એનનો છોકરો; ભાણેજ
કઢી=છાશમાં ચણાનો લોટ, આદુ, મરચાં, હળદર નાખી ઉકાળેલી તે
હાથ પણ અડાડયો નહિ =જરાપણ ખાધુ નહિ
બીડાં=પાનમાં ચુનો કાથો સોપારી વગેરે મુકી બનાવેલી પટ્ટી

પાઠ ૮.

કાકો=બાપનો ભાઇ
કાકી=કાકાની વહુ
ભત્રીજો=ભાઇનો છોકરો
મામો માનો ભાઇ; બાપનો સાળો
મામી=મામાની વહુ
ભાણેજ=એનનો છોકરો; ભાણો
ફોઇ=બાપની બેન
ફુઓ ફોઇનો વર
માસી=માની બેન
માસો -માસીનો વર
પીતરાઇ=કાકાનાં છોકરાં
મોળાઇ=મામાનાં છોકરાં
મસિઆઈ=માસીનાં છોકરાં
ફોઇઆત=ફોઇનાં છોકરાં

બનેવી=બેનનો વર
સાળો=વહુનો ભાઇ
સાળી=વહુની બેન.
ઓરમાન=બાપ એક ને મા જુદી જુદી હોય તે; સાવકાં
સાવકો=ઓરમાઇ
મા એક અને બાપ જુદા જુદા હોય તે દૂધભાઈ કહેવાય.
જમાઇ=છોકરીનો વર
વહુનાં માબાપ=છોકરાનાં સાસુ સસરો
વરનાં માબાપ=છોકરીનાં સાસુ સસરા
છોકરો કે છોકરીના સસરો એક બીજાને

વેવાઇ કહે છે. છોકરો કે છોકરીની સાસુ એક બીજાને વેવાણ કહે છે.

પાઠ ૯

મા સંબંધી કવિતા

સર્વે=બધાં
જોઇ=દેખી
હરખાઉં=ખુશ થાઉં
ચાંપે=દબાવે
સાથ=સાથે
બોકી=બચ્ચી; ચુંબન
બાથ બીડે=બે હાથ પહોળા કરી છાતી સાથ દબાવે
પંપાળીને=હાથ ફેરવીને
મુખ=મોઢું
દુખડાં=દુઃખો
મીઠા=સારા
કલોલ=મજા; અનંદના શબ્દો
ખાતું=ખાવાનું
મારી જાત=મારૂં શરીર
લગાર=જરા
તે વાર=તે વખતે
ઉંઘાડવા=ઊંઘ લાવવા
હાલો=ઊંઘ આણવાનું ગીત
પેટ ભરીને=ધરાઇને
માડી=મા
નવ=નહિ
સૌથી=બધાં કરતાં
હેત=વહાલ; પ્યાર
અપાર=ઘણુંજ
આભાર=પાડ; ઉપકાર

સંમજુતી-માને જોઇને બહુ ખુશ થાઉં છું. અને દોડતો દોડતો તેની સામે જાઉં છું; મા મને લઇને છાતી સાથે દબાવે છે. બચ્ચી કરીને બે હાથ પહોળા કરીને દબાવે છે. (૧) ખોળામાં લઈને મને ધવરાવે છે, અને શરીરપર હાથ ફેરવીને ખુશ થાય છે. મારૂં મોઢું જોઇને (મને જોઇને) હરખાય છે, અને પોતાનાં બધાં દુઃખો ભૂલી જાય છે. (૨) પંખી આનંદથી બોલતાં હોય તેના જેવા મારા બોલ મીઠા લાગે, મા મને સારૂં સારૂં ખાવાનું આપે છે, અને મારા શરીરની સંભાળ રાખે છે. (૩) મને જરા રડતો જાણીને તે વખતે ગભરાતી દોડી આવે છે; જો હું હસું અને રમું તો તું બહુ ખુશ થાય છે અને ઉંઘાડવાને માટે તું હાલરડાં ગાય છે. (૪) જો હું માંદો પડું તો તું ઓસડ પાય છે, અને તું (માડી) પણ પેટ ભરીને ખાતી નથી; બધાં કરતાં તારૂં

હેત ઘણું જ છે, માટે હું તારો ઘણો પાડ માનું છું. (૫)

પાઠ ૧૦.

મોટાં=મોટી ઉંમરના; વડીલ
પ્રમાણે=રીતે
પૂંઠે=પાછળ
આવાજી=આપાજી
વખાણ=સારું કહેવું તે
માન=આવકાર

પાઠ ૧૧.

ઉજાણી=મીજબાની
બબ્બે=બે બે
કયાં=કયે ઠેકાણે
આશોપાલવ=એક જાતનું ઝાડ (એનાં પાંદડાંનાં તોરણ બને છે)
વિના=વગર
પૌંઆ=ડાંગરપલાળી શેકી ખાંડીને બનાવેલા તે
ધાણી=જુવાર, મકાઇ, વગેરેના દાણાને શેકી બનાવે તે
વઘારેલાં=વઘાર દીધેલાં
ખારેકાં=ખારેક જેવા
દળ=લોટને શેકી તેમાં ઘી ખાંડ વગેરે નાખી બનાવેલું તે
દાદી મા=બાપની કે માની મા
રાંદેરી=રાંદેર થતાં
શેતરંજી=જાડું સુતરાઉ બિછાનું
પાથરણું=બિછાનું
હાર=ઓળ
શાક=દૂધી, વેંગણ, પાપડી વગેરે
ચટણી=આદુ, મરચાં, કોથમીર, મીઠું વગેરે છુંદીને બનાવેલી તે
ખુબ=ઘણાં
મજા=રમુજ; ગમત

પાઠ ૧૨.

પછાડી=પાછળ
સરત=હાર જીત
થોભો=ઉભા રહો
જીત્યો=ફાવ્યો
સઢ=વહાણ ચલાવવા માટે પવન ભરાવવા સારું બાંધેલું લુગડું
ચાલ=રીત
સુંદર=સારી
હોડી=સઢવાળો મોટો મછવો
રમત=ગમત; ખેલ
તાપ=તડકો; ગરમી
પણે=પેલે ઠેકાણે
એકઠા=ભેગા
તરફ=બાજુ
તળાવ=જેની ચારે બાજુએ જમીન અને વચમાં પાણી હોય તે
સહેલ=મજા; મોજ; ગમત

પાઠ ૧૩.

ખંડ=બૈરીની કાંચળીના કપડાંનો કસબી રેજો.
કાંચળી=બૈરાનું કપડું
ઇનામ=સરપાવ

પરીક્ષા=તપાસણી.	પાળ=કોરણ; કોર; કાંઠો	ઇજા=દુ:ખ; નુકસાન
છાની=મુંગી; ચૂપ	કે કાંકે કી=નાખાનાખી	સંભાળી=સાચવી
હો=વારૂ	ધડાધડ=ઝપાટાબંધ	નુકસાન=બગાડ
નજર કરી=જોઇ	માર્યા જઇએ છીએ=	કદી=કોઇ વખત
ડાહી=શાણી; સમજણી	દુ:ખી થઇએ છીએ	ખેલતાં=રમતાં
પાઠ ૧૪.		
દેડકાં=પાણીમાં રહેનાર	ખરી=સાચી	હાણ=નુકસાન
ચોપગાં પ્રાણી	પ્રાણી=જીવ	ભારી=ઘણું

સમજુતી–રમત ગમત કરતાં, કોઇ વખત પણ કોઇને નુકસાન કરવું નહિ નઠારી રીતે રમતાં ઘણું નુકસાન થાય છે.

પાઠ ૧૫.	સોળ=ઝપાટાની નીશાની; લાકડીના મારથી જે લીસોટા પડે છે તે	બંધ કર=મીંચ
દયા=મહેરબાની; રહેમ		બાકીના=બીજા
ખીજ્યા=વઢયા		વાંસો=પીઠ;બરડો
તળે=નીચે	વાદ=કામ	વારાફરતી=એક પછી એક
છુંદાય=ચગદાય; કચડાય	ભૂલી=વીસરી	
ફાંફાં=ખોટી મહેનત	ગજા=શકિત	દીવાહીન=આંખ બંધ કરવી તે
ઢોર=ગાય, ભેંસ, બળદ વગેરે ઘાસ ખાનારા પશુ	ઉપરાંત=વધારે	
	પાઠ ૧૬.	સમજયો=જાણ્યું
કામના=ખપના	એનચેન=રમતનું નામ છે.	સેળભેળ=એકઠા
સંભાળ=બરદાસ	છુટો=બંધન વગરનો	હોશિયાર=ચાલાક
વખતસર=બરાબર વખતે	દાવ=વારો	પારખી=ઓળખી
સાફ=ચોકખી	પહેલાં=અગાઉ	સંતાવા=છુવાવા
નીરવાનું=નાખવાનું	જણ=છોકરો	અડકી=અડકશે

બચી જશે=વારો આવશે નહિ
લાંબો વખત=ઘણીવાર
ઓળખ=પારખ
શાબાશ=ધન્ય
બસ=ઘણું
સાર=આ રમતથી લાગવાની ઇંદ્રિય, ધારણા શક્તિ વગેરે શક્તિ કેળવાય છે.

પાઠ ૧૭.

સાચ=સાચું; સાચીવાત
ગમ્યો=પસંદ પડ્યો
દેસાઇ=જાગીરદાર
ગાળ=ખરાબ શબ્દ
જુઠું=ખોટું
હેત=માયા; પ્યાર
વખાણ્યો=પસંદ કર્યો
દેખે=જુએ
કાપે=કાપ મૂકે
કાપ=ચીરો
ગભરાયો=અકળાયો
સાચાબોલું=ખરૂ બોલનાર

પાઠ ૧૮.

વાઘ=ફાડી ખાનારૂં ચટાપટાવાળું પ્રાણી
મશ્કરી=મજાક
પસ્તાય=દીલગીરી થાય
બચ્યાં=ઊગર્યાં
સીમ=ખેતર
ગરીબ=પૈસા વગરનો
અમથી=ખોટી; જુઠી
ધાજો=દોડી આવજો
આસપાસ=આજુબાજુ
શરમાઇ=લજવાઇ
ખોટું=ખરાબ; માઠું
સાચી=ખરી
રોવા=રડવા
છેતર્યા=ઠગ્યા
વા'રે=મદદે
વા'રે ધાયા=મદદે દોડી આવ્યા
સપડાય=ફસાય
જુઠાણું=ખોટારૂં; જુઠ્ઠું
આખર=છેવટ
જન=માણસ

સમજુતી-જે માણસ બીજા માણસની મજાક કરે છે તે માણસ પહેલાં કે પછી ફસાય છે; ખોટારૂં જલદી જણાઇ આવે છે, અને આખર તે જુઠો માણસ દીલગીર થાય છે.

પાઠ ૧૯.

જુક્તિ=કળા; યુક્તિ
પોકપોક મૂકી=મોટે સાદે બૂમો પાડી
અલ્યા=કોઇને નામ દીધા વગર બોલાવવું તે
બચાવે=ઉગારે
આઘું=દૂર
એકેકને=દરેકને
કબુલ કરી=માની

પાઠ ૨૦.

ગરીબ=પૈસા વગરનો
અન્ન=અનાજ
ભિખારી=જેની પાસે ખાવા પીવાનું ન હોય તે; ભીખ માગનારૂં
ભજન=ઇશ્વરના ગુણ ગાવા તે

પુરાં=પુરતા; જોઇએ તેટલા
આંધળો=જેને બે આંખે દેખાય નહિ તે
ભીખ=માગી ખાવું તે
પગે અપંગ=પગે ખોડવાળો; લુલો; લંગડો
અપંગ=લુલો; લગડો; આંધળો; બહેરો; ખોડવાળો
દયા=મહેરબાની
ભગવાન=પરમેશ્વર
ભલું=સારું; કલ્યાણ

પાઠ ૨૧.

પરમશ્વરના ગુણનું ગાયન.

ચંદ્ર=ચાંદો
વીસરૂં=ભૂલું
પ્રભુ નામ=પરમેશ્વરનું નામ
અગણિત=ગણાય નહિ એટલા
ઉજાસ=અજવાળું
કામ=માટે
ઉપયોગી=ખપની; જરૂરની
હવા=પવન
દામ=પૈસો
દીએ છે=આપે છે
પાળે=પોષણ કરે
દેવા=આપવા
સરજાવી=પેદા કદી
સૌ=બધે
ઠામ=ઠેકાણે
પાન=પાંદડાં
સેવક=દાસ

સમજુતી—ભગવાનનું ભજન ભૂલીશ નહિ. હું કદી પણ ભગવાનનું ભજન ભૂલીશ નહિ. પરમશ્વરે અજવાળાને માટે ચંદ્રમા, સુરજ અને ગણાય નહિ એટલા તારા બનાવ્યા છે. હું કદી પણ૦ [૧] ઘણી જરૂરની જે હવા તે તેં આપી છે. તેના કંઈ પૈસા બેસતા નથી. હું કદી પણ૦[૨] તું વરસાદ વડે અનાજ આપે છે અને બધા જીવોનું પોષણ કરે છે. હું કદી પણ૦ [૩] દૂધ, દહીં આપવાને માટે તેં બધે ઠેકાણે ગાય અને ભેંસને પેદા કરી છે. હું કદી પણ૦ [૪] તેં ઝાડ. પાંદડાં, ફૂલ, ફળ, આંબો, ગુલાબ. બદામ વગેરે બનાવ્યાં છે. હું કદી પણ૦ [૫] તમે મહેરબાની કરી મને ઘણી વિદ્યા, સુખ અને હિંમત આપો. હું કદી પણ ભગવાનનું ભજન ભૂલીશ નહિ [૬]

પાઠ ૨૨.

સરદાર=ઉપરી
સ્વપ્નું=ઊંઘમાં આવતા વિચાર

જંગલમાં=વનમાં
હરણી=હરણની માદા
રૂપાળું=શોભીતું
ઉપાડી=ઉંચકી
એકદમ=તરત
છલંગ=ફાળ; કુદકો
દેવતાઇ=દેવના જેવો
પુરુષ=માણસ

પાઠ ૨૩.

ઉંદરડી=ઉંદરનું બચ્ચું
રસોડું=રસોઇ કરવાની જગા; રાંધણી
ભરાઇ=સંતાઇ
ભાત=ચાડેલા ચોખા
ખાવાનું=ખોરાક
સારાં=ભલાં
ઉપલા=ઉપરના
બાકું=કાણું
પોળી=બે પડવાળી રોટલી
મન=મરજી; ખુશી
મણા=ખામી; ખોડ
ઉંદરીઉં=ઉંદર પકડવાનું પાંજરૂં
જોગજોગ=એકાએક
પાર=છેડો
વલે=હાલ; દશા
સાર-બાળકોએ મોટાની શિખામણ માનવી

પાઠ ૨૪.

કાંઠા=કિનારા
પોલ=પોલાણ
દર=કાણું; સાપ, ઉંદર મંકોડા, કીડી વગેરેને રહેવાનું ઘર
ઝેરી=ઝેરવાળો
પંખી=પાંખવાળા જનાવર; (ચકલી, પોપટ કાગડા વગેરે પંખી કે પક્ષી કહેવાય)
ફુંફાડા=ફૂં ફૂં અવાજ કરવો તે
ફેણ=સાપની પહોળી કરેલી ગરદન
છોલાય=ઘસાય
વળગીને=બાઝીને
ચટકા=ડંખ
ભોંય=જમીન
પછાડી=અફાળી
વાસ=પીંખળ
પછાડા=તરફડીઆ
અંતે=આખરે; છેવટે
જોરાવર=જબરી
જીવ લીધો=મારી નાખ્યો
ઝાઝા=ઘણા
નબળા=જોર વગરના
વેર=અદાવત
નાગ=ફેણવાળો સાપ
પ્રાણ=જીવ
સાર-કોઇને હલકું ગણી તિરસ્કાર કરવો નહિ તેમજ પોતાની શકિત વધારે છે એમ ધારી અહંકાર કરવો નહિ

સમજુતી-જોર વગરના પણ ઘણા માણસ સાથે કેટલાક પ્રાણ

દિવસ વેર કરવું નહિં; જુઓ કે આ રીતે ઘણી કીડીઓએ મળીને મોટા સાપને પણ મારી નાખ્યો.

પાઠ ૨૫	મનસુબો=વિચાર	બજાવી=પુરી કરી
માબાપની ચાકરી.	માતપિતા=માબાપ	મેર=મહેરબાની; દયા
લુલા=લંગડા	તે વારે=તે વખતે	લીલાલહેર=મજા; બધી વાતે સુખી
સેવા=ચાકરી	ધન ધન=વાહ વાહ	
અમાપ=ઘણી	સારા=ચાકરી કરે એવા	**સાર**-જે છોકરા
કે'=કહે | ધન=પૈસા	સંતાપ=મનનું દુઃખ	માબાપ તરફ પોતાની
તીરથ=જાત્રા	જેવારે=જે વખતે; જ્યારે	ફરજ બજાવે છે, તેને
પારખી=જાણી	આશીશ=ભલું થજો	રમત ગમત અને
કાવડ=વાંસને બે છેડે	એમ કહેવું તે	સુખજ મળે છે.
શીકાં બાંધી બનાવેલું તે	ફરજ=પોતે કરવાનું કામ	

સમજુતી—માધવનાં માબાપ ઘરડાં, લુલાં, આંધળાં અને ગરીબ હતાં, તેઓની માધવ ઘણીજ ચાકરી કરતો હતો.[૧] માધવને એનાં માબાપે કહ્યું કે અમારા મનની વાત સાંભળ. જો અમારી પાસે પૈસા અને આંખો હોત તો જાત્રા કરવા જાત. [૨] માબાપનું મન પારખી લઇને તેણે તેમને સુખી કરવાનું ધાર્યું. જો હું કાવડમાં બેસાડી જાત્રા કરાવું તો એમનું દુઃખ મટે. [૩] એવો વિચાર કરીને કાવડ બનાવી અને માબાપને બે બાજુએ બેસાડયાં. [૪] પછી ખાંધે કાવડ ફેરવીને જાત્રા કરવા ગયો, માધવના આ હેતથી બધાને નવાઈ લાગી. [૫] એવા છોકરાને વાહ વાહ છે. [શાબાશ છે.] અને માબાપને પણ ધન્ય છે; જો છોકરા સારા હોય તો કંઈ દુઃખ રહે નહિ. [૬] બધી જાત્રા કરાવીને જ્યારે તે ઘેર ગયો. ત્યારે માબાપ ખુશી થયાં; અને ઘણાજ આશીર્વાદ દીધા.

[૭] છોકરાએ પોતાની ફરજ બજાવી (પોતાને જે કામ કરવાનું હતું તે કર્યું) તેથી પરમેશ્વરે મહેરબાની કરી. જે માબાપને સુખ આપે, તેને બધી વાતે સુખ થાય છે, [૮]

પાઠ ૨૬	પાછી=બીજીવાર; ફરીને	કઠણ=અઘરૂં
ચતુરાઇ=હોશિયારી	મટાડી=દૂર કરી	જલદી=થોડીવારમાં
કુજ્જે=ભોટવો	નાચતો=કૂદતો	પાર મુકાય=પુરૂં થાય
આમતેમ=આજુબાજુ	છુપાઈ=સંતાઇ	સાર—અક્કલ અને
ફાંફાં=ખોટી મહેનત	કાજે=માટે; સારૂ	ધીરજથી જેવું કામ
ઉપાય=ઇલાજ	કંકર=કાંકરા	થાય છે, તેવું ફાંફાં
સૂઝી આવ્યો=જડયો	ધીરજ=સબુરી	મારવાથી થતું નથી.

સમજુતી—ભોટવામાંનું ઉંડું પાણી ઉપર લાવવા માટે કાગડાએ કાંકરા નાખ્યા, તેથી પાણી ઉપર આવ્યું. તે આજ પીધું. (૧) સબુરી ને ડહાપણથી અઘરૂં કામ હોય છે તે પણ થોડી વારમાં પુરૂં થાય છે; માટે ભલે તમે બધા કરી જુઓ. (૨)

પાઠ ૨૭	મલકાવી=હસવા જેવું કરી	ઉનો=ગરમ
કાપણી=અનાજ ઘાસ વગેરે કાપવાનું કામ	બેટા=દીકરા	માખણ=દહીંને વલોવવાથી છાશના ઉપર જે ધોળો ને હલકો ચીકણો પદાર્થ તરી આવે છે તે
આથમતા=આથમીજતા	બાથમાં=બે હાથની વચમાં	
વઢાઇ=કપાઇ	બચ્ચી=બોકી; ચુંબન	
દાદાજી=બાપના બાપ; માના બાપ	ભાથું=ખાવાનું	
	તાજા=કામ કરવાની શકિતવાળા	વંતાક=વેગણ
સાદ=અવાજ		દહાડીઆ=રોજથી

મજૂરી કરનારા
ભાણ=સુરજ
ભાણ બૂડે=સુરજ આથમે
દાતરડું=અનાજ ઘાસ વગેરે કાપવાનું લોઢાનું વાંકું હથિયાર
ચાસ=ખેતરમાં હળે કરી પાડેલા આડા ઉભા લીસોટા
ચચ્ચાર=ચાર ચાર
દહાડો આથમે=સાંજે

સાર–ખેડુતનો ખોરાક સાદો છે, પણ તેઓ મહેનતુ હોવાથી ઘણા મજબુત હોય છે, માટે આપણે મહેનત કરવી.

પાઠ ૨૮.

ખળાં=ખળીઓ
પાથરા=કાપીને ભોંયપર નાખેલા છોડ
ખળી=કણસલામાંથી દાણા છુટા પાડવા માટે લીપી ચોકખી કરેલી જગા.
ભોર=ઢગલો
ઠાલવ્યો=ખાલી કીધો
હાલરાને=બળદની હારને
પગર=કણસલાંમાંથી દાણા છુટા પાડવા માટે તેનાપર ઢોરોને ચલાવે છે તે
પટલાણી=પટેલની બૈરી
ઉપણી=ઝાટકી
કુંવળ=ઘઉંનું ઘાસ
કારભાર=કામકાજ
હરખ=આનંદ; ખુશાલી
હરખ માતો ન હતો=ઘણીજ ખુશી થતી હતી
હોંસીલી=ઉમંગી
પગર ફેરવતી હતી=બળદને ફેરવી તેના પગ વડે ઉંબી ક્ચરાવતી હતી
હાલરૂ=ઉંબીમાંથી ઘઉં અને છોડ છુટા પાડવા માટે તેના ઢગલા પર બળદને હારબંધ જોડી ફેરવવામાં આવે છે તે

પાઠ ૨૯.

ખેતરમાં કણસલાં ઘાસ વગેરે કાપવાનું કામ.

કાપણી=કાપવાનું કામ
આમ=આ તરફ
ઉમંગે=હોંસથી
બાર માસ=એક વરસ
માસ=મહીનો
પીસ્સીને=મુકીને
સંપે=એક બીજા સાથે
સદાય=હંમેશ (મળીને
ઉભરાયો=ઘણો થયો
સુંદર=સારો
ફાલ=પાક
લઇએ=છોડપરથી લઈ લઇએ
ખંત ધરી=કાળજી રાખી

કાં=શા માટે	અનાજ છુટું પાડવાની	પુળીઓ
ડુંડાં=જુવાર, બાજરીના	જગા; મોટી ખળી	આસપાસ=આજુબાજુ
કણસલાં	હૈયે=મનમાં; હૈયામાં	વાળુ=રાતનું જમવાનું
આમ=આવી રીતે	લણણી=લણવાનું કામ	હામ=હિંમત
ખળો=કણસલામાંની	કોળી=બચકો; નાની	

સમજુતી—હે બાળકો ! તમે બધા આમ આવો; આપણે હોંસથી કાપણીનું કામ કરીએ. જુઓ પેલી વાદળીઓ વરસીને ચાલી જાય છે. એ બાર મહીનાનું અનાજ આપે છે, ને હંમેશા એક બીજાની સાથેજ રહે છે. હે બાળકો૦ [૧] ખેતરમાં કેવો સારો ઘણો પાક થયો છે ! ચાલો આપણે કાળજી રાખીને કાપી લઇએ શું કરવા કાલ કરીએ ? [વાર લગાડીએ?] હે બાળકો૦ [૨] હાથમાં દાતરડું વાંકું લઇને આ પ્રમાણે કણસલાં કાપો; અને તેનો ખળીમાં લઇને ઢગલો કરતાં મનમાં હિંમત રાખો. હે બાળકો૦ (૩) અનાજ લણવાનું કામ પૂરું થયું. હવે બધાએ ઘાસ કાપો. અને ચાર ઘાસના બાચકા લઇને આ બાજુએ મૂકો. હે બાળકો૦ (૪) આપણે પૂળા બાંધી ગાડામાં નાખી કામ પુરું કરીએ, પછી ઘેર જઇને વાળુ કરીને બધાએ પરમેશ્વરનું ભજન કરીએ. હે બાળકો૦ (૫)

પાઠ ૩૦	તૈયાર=કણસલાંથી ભરેલાં	ઉપણીએ=ઝાટકીએ
ખળાં=કણસલાંમાંથી	અનાજ=દાણા	ફુસાં=ફોતરાં; છોડાં
અનાજ છુટું પાડવાની	છુટું=જુદું	કોથળા=ગુણો
જગા; ખળીઓ	સરસ=સારા	સાથ=સાથે
આ વાર=આ વખત	પિલાય=કચડાય	હાથોહાથ=એક બીજાની
દીસે=દેખાય	કણ=અનાજના દાણા	મદદથી

ખેડુત=ખેતી કરનાર | મહેનત=મજુરી | ફળ=ફાયદો

સમજુતી—હે છોકરાઓ! હમણા આમ આવો. જુઓ ખળીઓ તૈયાર દેખાય છે; ચાલો આપણે અંજે ડુંડાંમાં રહેલા અનાજના દાણા છુટા પાડીએ. (૧) જેમ બળદો ગોળ ફરતા હોય તેમ આપણે સૌ ફરીએ, જો ડુંડાં સારી પેઠે કચડાય તો તેમાંથી અનાજના દાણા તરત છુટા પડે. (૨) આવી રીતે બધું અનાજ આપણે ટોપલામાં ભરીએ અને ઝાટકીએ; જુઓ ફોતરાં ઊડી જાય છે, ને બધા દાણા નીચે વેરાય છે. (૩) આપણે સાથે કોથળાઓ લઇ તેમાં આવી રીતે હાથોહાથ અનાજ ભરીએ. જો આપણે ખેડુતનું કામ કરીએ તો આપણને આજે મજુરીનું ફળ મળે છે. (૪)

પાઠ ૩૧.

ચંદ્રમા=ચાંદો

મેદાન=ખુલ્લી સપાટ જમીન

નીચે ઉતરી ગયો હતો=દેખાતો બંધ થયો હતો

આથમે=દેખાતો બંધ થાય

બપોર=દહાડાના બાર વાગતાનો વખત

રાત=સુરજ આથમ્યા પછી તે પાછો ઊગે ત્યાં સુધીનો વખત

અજવાળું=ઉજાસ

ઝાંખો=તેજ વગરનો

ઝગઝગે=ચળકે

પાઠ ૩૨. ભાગ ૧.

ઓટલો=ઘરને લગતો ચોતરો

ઢંકાઈ=દબાઇ; છુપાઇ

ફોરાં=છાંટા

જરૂર=ખપ; ઉપયોગ

પાલો=કુમળાં પાંદડાંનો જથો

બી=બીયાં

પોચી=નરમ

હમણાં=હાલ; આ વખતે

તળાવ=પાણી ભરાઈ રહે તેવો મોટો ખાડો

નદી=મીઠા પાણીનો વહેતો મોટો વહેળો

પવન=વા; વાયરો

પાઠ ૩૨. ભાગ ૨.

થોભ્યાં=અટક્યાં

ચોકખી=સાફ

ગામડું=નાનું ગામ

કોડી=ભૂકી

રેલો=પ્રવાહી પદાર્થનું વહેવું તે

રેલમરેલા=ચારે તરફ

રેલા નીકળવા તે
બિચારા=બાપડા
પછડાતા=અફળાતા
તાણાઈ=ખેંચાઈ

ઘેબરીઓ=ઘેબરના જેવો મીઠો
પરસાદ=ખાવાનું; જમવાનું,

કારેલું=એક જાતનું કડવું શાક
નેવલે=નેવાએ

સમજુતી–હે વરસાદ ! તું આવ, જેથી કરીને અમને ઘેબરના જેવું મીઠું ખાવાનું, ઉની રોટલી અને કારેલાંનું શાક મળે. હે. વરસાદ તું ઘણો આવ, કે જેથી નેવામાં પાણી આવે અને નઠારી છોકરીને દેડકાં ખેંચી જાય.

પાઠ ૩૩.

રેતી=પત્થરનો ઝીણો ભુકો
ભુકો=ઝીણી રજ
મટોડી=માટી
ડહોળુ=માટીવાળું
નીતર્યું=મેલ વગરનું; ચોકખું
ધારવાળા=અણીવાળા
તાણી=ખેંચી; ઘસડી
ખરે છે=છુટી પડે છે
તળીએ=નીચે
રસ્તો=માર્ગ; વાટ
ચૂસી=શોષી

પાઠ ૩૪.

ભઠ્ઠી=મોટો ચુલો
સીંચ્યા=ગોઠવ્યા
ઈંટવાડો=ઈંટ પાડવા તથા પકવવાની જગા
કઠણ=સખત
પછાડવાથી=અફળાવાથી
ચીકણી=ચિકાશવાળી (ચિકાશ ત્રણ જાતની હોય છે (૧) હાથે ચોંટે એવી (૨) ડાઘા પડે એવી (૪) તાણતાં તૂટે નહિ એવી)
કાણાં=બાકાં
કણક=કેળવેલો ઘઉંનો લોટ
ઘાટ=આકાર
ઘડો=ગાગરથી નાનું વાસણ; દોરીઓ
ગાગર=ઘડાથી મોટું વાસણ
કોઠી=અનાજ ભરી મૂકવાની માટીની બરણી
કોડીઆં=દીવા કરવાના માટીનાં ચલાણાં
ફરતી=ચોગરદમ; બધી તરફ

પાઠ ૩૫.

ધાતુઓ=ખનીજ પદાર્થો; (ધાતુમાં ચાર ગુણો ખાસ છે. (૧) ધાતુના કણો ચળકતા હોય છે.

(૨) ધાતુઓ ભારે હોય છે. (૩) જમીનપર પડતા ધાતુનો અવાજ થાય છે. (૪) ગરમા વહી શકે છે.

લુહાર=લોઢાનો ઘાટ બનાવનાર

ધમણ=દેવતા ફુંકવાનો સંચો

સળીઓ=ગજીઓ

ભૂખ=ચણો

લાલચોળ=ઘણોજ ગરમ

એરણ=સોની, લુહાર વગેરે જે પર મૂકી ટીપે છે તે

હથોડો=ધાતુઓ ટીપવાનું લોઢાનું ઓજાર; મોટી હથોડી

ટીપ્યો=ઘડ્યો

જતરડો=તાર ખેંચવાનું હથિયાર

સોનું=પીળા રંગની કીમતી ધાતુ

રૂપું=ધોળા રંગની કીમતી ધાતુ

પિત્તળ=જસત અને તાંબાની મેળવણીથી બનેલી પીળા રંગની ધાતુ

તાંબું=લાલ રંગની ધાતુ

કલાઈ=ધોળા રંગની ધાતુ (એ રૂપા કરતાં નરમ હોય છે.)

સીસું=ધોળા મેલા રંગની ધાતુ

સોનું, રૂપું, તાંબું, લોઢું, સીસું, જસત, કલાઈ, અને પિત્તળ એ ધાતુઓનું ઓળખાણ કરાવવું અને તેનો તફાવત સમજાવવો.

પાઠ ૩૬.

નાણું=ચલણી સિક્કો

શેઠ=શાહુકાર

પૈસો=ત્રણ પાઇની કિંમતનો તાંબાનો સિક્કો; સવાકો; દોઢીઉં

ઢબુ=બે સવાકાની કિંમતનો તાંબાનો સિક્કો બે સવાકા; અઢીકો.

અધેલો=અડધો પૈસો; દોઢપાઈ; દોઢપાઇની કિંમતનો તાંબાનો સિક્કો

રૂપીઓ=સોળ આનાની કિંમતનો રૂપાનો સિક્કો

અડધો=આઠ આનાની કિંમતનો રૂપાનો સિક્કો

પાવલી=ચાર આનાની કિંમતનો રૂપાનો કે નીકલનો સિક્કો

બેઆની=બે આનાની કિંમતનો રૂપાનો કે નીકલનો સિક્કો.

મહોર=પંદર રૂપીઆની કિંમતનો સોનાનો સિક્કો; ગેણી

આની=ચાર સવાકાની કિંમતનો નીકલનો સિક્કો

વટાવ્યા=છુટા પૈસા લીધા

૧૫ રૂપીઆ=એક ગેણી, મહોર

૨ અડધા=૧ રૂપીઓ

૪ પાવલી=૧ રૂપીઓ

૮ બેઆની=૧ રૂપીઓ

૧૬ આની=૧રૂપીઓ

૩૨ ઢબુ=૧રૂપીઓ

૬૪ સવાકા=૧રૂપીઓ

૧૨૮ દોઢપાઇ=૧રૂપીઓ

૧૯૨ પાઇ=૧રૂપીઓ

સૂચના—નાણાંની વાત પહેલા ધોરણના "સુખગણિત શિક્ષક" માં જુઓ.

ટીપ—પૈસાને કાઠિયાવાડમાં કાવડીઉં; ગુજરાતમાં જઇ સુરતમાં સવાકો; અને મુંબઇમાં દોઢીઉં કહે છે.

પાઠ ૩૭.

કુહાડી=લાકડા ફાડવાનું લોઢાનું ઓજાર

સોય=લુગડાં શીવવાનું લોઢાનું ઓજાર

લક્કડફોડા=લાકડા ફાડનાર

તકરાર=રકઝક; વઢવાડ

ધાર=અણીદાર કોર

ચીરૂં=ફાડું

સુદર=કુહાડીના માથા પરનો ભાગ; કુહાડીનો ઉપલો ભાગ

તોલે=બરાબર

નાકું=કાણું

અણી=તીણો ભાગ

ચળકાટ=ઝળકાટ

મોટાઇ=વડાઇ

કોદાળી=જમીન ખોદવાનું લોઢાનું ઓજાર

વઢી=લઢી

દીકરી=છોકરી

પેદા થયા=નીકળ્યા

સાર—આ દુનિયામાં બધી વસ્તુઓ ઉપયોગી છે; માટે કોઇએ બડાઇ મારવી નહિ

પાઠ ૩૮.

વાડી=ફૂલફળવાળીજગ્યા; નાનો બાગ

માળી=ફૂલ વેચનાર; છોડ ઉછેરનાર

ફૂલઝાડ=ફૂલ થાય તેવા છોડ અથવા ઝાડ

ક્યારા=આસપાસ પાળ કરેલી હોય એવી જગા

ચોરસ=ચાર ખુણાવાળો આકાર

ગલગોટા=એક જાતનું લાલ પીળા રંગનું ફૂલ

ફળે છે=ફળ આપે છે.

દાડમ=દાડમડીનું ફળ

જમરૂખી=જમરૂખનું ઝાડ
પક્ષી=પાંખવાળા જાનવર
ડાળી=થડમાંથી નીકળેલો ફાંટો
લાંબી ગોળ=લંબગોળ
મધપુડો=મધમાખીને રહેવાનું ઘર
મધમાખી=મધ બનાવનારી માખી
મધ=મધમાખીએ ફૂલમાંથી ચૂસેલો રસ
કોસ=કુવામાંથી પાણી કાઢવાનો ચામડાનો કોથળો.
આવ્યો રામ=કોસ ઉપર આવ્યો
થાળું=કુવાના મથાળા પર પાણી ભરવાને ઢાળ પડતું બાંધેલું તે
લલકારતો=લહેકારી બૂમો પાડતો
નીક=પાણી જવાનો રસ્તો
લીલાંછમ=ઘણુંજ લીલા

પાઠ ૩૯.

છોડવા=નાના છોડ
ઉખેડી=મૂળમાથી ખેંચી
મુળીઉં=મૂળ
દાંડી=ડાળી
કળી=ખીલ્યા વગરનું ફૂલ
જીવના=જીવવાળા
પથરાઈ=ફેલાઇ
વેલા=ભોંયપર પથરાતા છોડ

પાઠ ૪૦.

આંબો=કેરીનું ઝાડ
ફૂટેલા=નીકળેલા
ટટાર=સીધા
છાલ=ઝાડની ચામડી
મેજ=ટેબલ

પાઠ ૪૧.

ગલકી=ગલકાનો વેલો
વળગી=આઝી
છાપરૂં=ઘરના ઉપરનો ભાગ જે પર નળીઆ હોય તે
વીટળાઈ=લપેટાઇ
આરીઆના=કુમળા ચીભડાના
દોરડી=દોરી
અંતરે=છેટે
ગાંઠા=ગાંઠ

પાઠ ૪૨.

કેરી=આંબાનું ફળ
આંબો=કેરીનું ઝાડ
મોર=આંબા આમલીનાં ઝીણાં ફૂલ
ભાર=વજન
નીચી નમતી=લચી જતી
ગોટલો=આંબાનું બી.
ગોટલી=આંબાના બીનું ઢાંકણુ
ઘોળજે=દાબી દાબીને પોચી કરજે
ભગવાને=પરમેશ્વરે
જતન=સંભાળ
ઢીચો=પોચો

ડીઠું=ડીચું

પાઠ ૪૩.

ધીમે=હળવે
હીંડે=ચાલે
ભસતો=ભોં ભોં કરતો.
સામી થાય છે=લડવાને તૈયાર થાય છે
અમળાઇને=વળખાઇને; થરડાઇને
જડબાં=ડાચાં
વાગોળવુ=ખાધેલું પાછું મોંમાં લાવી ચાવવું
નિરાંતે=સુખે; નચિંતે
ઉપાડે=ઉંચકે
ખરી=ગાય, ભેંસ વગેરેના પગના તળીઆનું હાડકું
ફાટ=ચીરો
ખાડા=ખાબોચીઆ
જોરાવર=જબરી
વગડાઉ=જંગલી; જંગલમાં રહેનાર
પૂરી પડે=હંફાવે; બર આવે

પાઠ ૪૪.

લાગ=દાવ; વખત
ટોળામાંથી=જથામાંથી
છટકી=નાસી
ડુંગરા=નાના ટેકરા
ચારો=લીલું ઘાસ
માંડી=ગોઠવી; મૂકી
ઠરતી=થોભતી
કુદકો=છલંગ; ફાળ; ઠેકડો
ચતુંપાટ=બરાબર ચતું
ભરવાડા=ઘેટાં, બકરાં ચરાવનાર
ફેર=ફરક; તફાવત
મજબુત=જોરાવર
આછા=થોડા
ઊન=ઘેટાના વાળ

પાઠ ૪૫.

મીઠું=મિઠાશવાળું
ગુણ=ફાયદો
ટંડું=ટાઢું
ઉનું=ગરમ
બગડી જાય=ફાટી જાય
ચોકખું=મેલ વગરનું; માંજેલું
આંચળ=થાન
મેલ=કચરો
દાણા=અડદ,ગુવાર વગેરે
જણસો=વસ્તુઓ; ચીજો
છાશ=દહીંમાં પાણી નાખી વલોવવાથી બને છે તે
તાવીને=ગરમ કરીને
શીખંડ=દહીંમાં ખાંડ નાખી છણવાથી બને છે તે
લોચો=લપકો
માવો=દૂધને બાળી બાળીને લોચા જેવું કરેલું તે
પેંડા=માવામાં ખુરૂં નાખી ગોળી બનાવેલી તે
તર=મલાઈ
દૂધપાક=દૂધને ઉકાળી ખાંડ ચોખા નાખી

બનાવેલો પાક
આસુદી=માવો થતાં પહેલાં ખુરૂં નાખી બનાવેલો પદાર્થ

પાઠ ૪૬.

પ્રાણી=જેને જીવ છે અને જે અહીંથી તહીં હરી ફરી શકે છે તે
છેલ્લી=છેવટની
ડાઘીઓ=કુતરાનું નામ છે
સભા=મંડળી; ટોળી
ઉપરી=મોટો; વડો
ઠરાવ્યો=નક્કી કર્યો
ટીપુ=કુતરાનું નામ છે
ચાલાક=હોશિયાર;ચંચળ
કારકુન=લખવાનું કામ કરનાર
ચુપચુપ=મુંગાં
અંતે=આખરે
ગંધ=વાસ
શિઆળ=ઝાડી ખાનારૂં કુતરા જેવું જનાવર
રીઝે=ખુશ થાય
માંસ=ગોસ
અણીવાળા=તીખા
દાઢ=બેવડા દાંત
કરકરા=ખરછટ;
ફૂટતો=બહાર નીકળતો
ધણી=માલીક
જે=જય; ફતેહ

પાઠ ૪૭.

ચાંચ=પક્ષીનું મો
સમડી=એક જાતનું પક્ષી
કબુતર=એક જાતનું પક્ષી
કીડા=પેટે ચાલનાર જીવડાં
જીવડાં=જંતુ; નાના જીવ
માળા=પક્ષીનાં ઘર
બતક=સફેદ રંગનું પાણી તથા જમીન પર રહેનાર પક્ષી
જળકૂકડી=પાણીમાં રહે-નાર કુકડી

પાઠ ૪૮.

પાંજરૂં=પીંજરૂં
ભૂખ્યો=ખાધા વિનાનો
તરબુચ=એક જાતનું ફળ
કકડો=ટુકડો
કા કા=કાગડાનું બોલવું
જીવજંતુ=નાના જીવડાં
કોહેલું=કોહી ગએલું; બગડી ગએલું
સડેલું=સળી ગએલું; જીવડાં પડેલું
લાલ=રાતી
છેડેથી=નાકેથી
ભાવ્યું=પસદ પડ્યું
કુદતો=કુદકો મારતો
ચોક=ઘરની વચમાંની છાપરા વગરની ખુલ્લી જગા

પાઠ ૪૯.

રકાબી=તાસક
હલાવ્યું=એક રસ કર્યું
વાહ=શાબાશ
નારંગી રંગ=નારંગીના જેવો રંગ
સરખે ભાગે=બરાબર

પાઠ ૫૦.

પારણું=લાકડાના ચોકઠાનું ઘોડીઉં
ઝોળી=ચાર છેડા બાંધી

લાઇ વચમાંથી ઝુલતો રાખેલો લુગડાનો કકડો
બાજુ=બાજુ
ઇંભરા=ઓળીને ભેરવવાની લાકડીઓ
દોયણાં=ઝોળી બાંધવાની દોરી
ઝાપટી=ખ ખેરી
મોભ=ઘોડીઆની વચમાંનો આડો થાંભલો
ભેરવ=વળગાડ
ભમરી=લાકડાની ફુદડી; ચકરડી
પાયા=પગ
પોચી=સુવાળી; નરમ; ખૂંચે નહિ એવી
ગોદડી=નાનું ગોદડું
હીર=રેશમ
ઝુલાવવા=હલાવવા
હાલરડું=બાળકને ઉંઘાડવાનું ગીત; હાલો
ઘુમણ=પારણા કે ઘોડીઆમાં સુવાડીને ગાતાં ગાતાં દોરી ખેંચી હીંચકા નાખવા તે
ગીતે ઘુમણ ઘાલું=હાલરડાં ગાઇ હીંચકા નાખું
રગીત=રંગીલો
પોઢો=સૂઓ
હેતે=વહાલથી
ઝુલાવું=હીંચકા નાખું
પધારવું=બેસાડું
ચીતરેલ=ચીતરેલી
પઢાવું=શીખવું; ભણાવું
મોરલો=મોર
મઢાવું=જડાવું
મખમલ=એક જાતનું સુવાળું કપડું
તળાઇ=ગાદલું; ગદેલો
તાજી=નવી
ચિનાઇ=ચીન દેશમાં બનેલી
સેજે=પથારીએ
બિછાવું=પાથરું
હીંચોળું=હીંચકા નાખું
ઘેરાઘેરાં=મધુરાં મધુરાં
લાડકડા=લાડકા; વ્હાલા

સમજુતી—હાલરડું વહાલું લાગે છે. હો મારા ભાઇને (છોકરાને) હાલરડું વહાલું લાગે છે; તેથી હું ગીત ગાતાં ગાતાં દોરી ખેંચીને હીંચકા નાખું. હે રસીલા તમે રંગેલા પારણામાં સુઇ જાઓ, તો હું તમને ઘણા હેતથી હીંચકા નાખું. ભાઇને પારણે ભમરીઓ જડાવું અને પુતળીઓ બેસાડું, ભાઇને હાલરડું વહાલું લાગે છે. (૧) પારણે ચીતરેલી ચાંચની ચકલી

અને ભણતો હોય એવી રીતે પેપટ બેસાડું; ભાઈ તારે સારી રીતે રમવા માટે મોરને સોનાથી જડાવું ભાઈને હાલરડું વહાલું લાગે છે. (૨) પારણામાં મખમલ અને મશરૂની નવી તળાઇઓ પથરાવું અને તેના ઉપર ચંપાના ફૂલની તરેહવાળી ચિનાઇ ચાદર પાથરૂં, ભાઇને હાલરડું વહાલું લાગે છે. (૩) મારા વહાલા ભાઇ, હું પારણે રેશમની દોરી બાંધી તને હીંચકો નાખું અને તને ઉંઘ આવે એવા મીઠાં ગીત ગાઉં; હે લાડકડા ભાઇ તમે ઉંઘીને ઊઠશો ત્યારે તમારા ગજવામાં ખાવાનું ઘાલીશ. (મતલબ કે ઉંઘીને ઊઠયા પછી તને ખાવાનું આપીશ) ભાઇને હાલરડું વહાલું લાગે છે. (૪)

ડ્રિલ માટે સૂચના.

૧. છોકરાઓને ઉંચાઇના પ્રમાણમાં, સીધી હારમાં, એકેક હાથને છેટે, બે પગ વચ્ચે ૪૫ અંશનો ખુણો રહે એવી રીતે ઉભા રાખવા, પછી નંબર આપવા.
૨. નંબર બોલતી વખત દરેક છોકરો પોતાની નીચેના છોકરા તરફ મોં કરી નંબર બોલે.
૩. શિક્ષકની સામે ઉભેલી હારના છોકરાઓએ પોતાના જમણા હાથ તરફથી એટલે શિક્ષકના ડાબા હાથ તરફથી નંબર બોલવાની શરૂઆત કરવી.
૪. આગળ કે પાછળ ખસવામાં પ્રથમ ડાબો પગ ઉપાડવો.
૫. એક હારની બે હાર કરવાની રીત નીચે પ્રમાણે
   ૧. છોકરાઓને એક, બે; એક, બે; એ પ્રમાણે નંબરઆપવા.
   ૨. બેકી નંબરે એક ડગલું આગળ.

૩. બેકી નંબર એક ડગલું જમણી તરફ. આ મુજબ હુકમ કરવો.

૬. એક હારની ત્રણ હાર કરવાની રીત નીચે પ્રમાણે.

૧–છોકરાઓને એક, બે, ત્રણ; એક, બે, ત્રણ; એ પ્રમાણે નંબર આપવા.
૨–એક નંબરવાળા એક ડગલું આગળ.
૩–ત્રણ નંબરવાળા એક ડગલું પાછળ.
૪–એક નંબરવાળા એક ડગલું ડાબી તરફ.
૫-ત્રણ નંબરવાળા એક ડગલું જમણી તરફ.

૭. ડમ્બેલ્સ, કલાં, બારબેલ્સ વગેરે વહેંચવાની રીત નીચે મુજબ

૧. દરેક હારના છેલ્લા નંબર પાસે ડમ્બેલ્સો મૂકવા પછી છેલ્લા નંબરે બે ડમ્બેલ્સ બે હાથમાં લઈ પોતાની ઉપરના છોકરાને આપવા એ પ્રમાણે દરેક છોકરા પાસે બબ્બે ડમ્બેલ્સ થશે.
૨. ડમ્બેલ્સ ભોંય પર સામા સીધી હારમાં ઉભા મુકાવવા ડમ્બેલ્સ વચ્ચે એક વેંતનું અંતર રખાવવું.
૩. ડમ્બેલ્સ મુઠ્ઠીમાં જોરથી દાબીને પકડાવવા.
૪. રમતો અગિઆર સુધી કરાવી બારે ડમ્બેલ્સ પહેલાં મૂકેલાં હતા તે પ્રમાણે મુકાવી દેવડાવવા.
૫. એકની કૃતિ પ્રમાણે ૩, ૫, ૭, ૯, ૧૧ની કૃતિ કરાવવી
૬. બેની કૃતિ પ્રમાણે ૪, ૬, ૮, ૧૦ની કૃતિ કરાવવી.
૭. રમતો પહેલ વહેલી શિક્ષકે જાતે કરી બતાવવી.
૮. સારો મહાવરો થયા પછી છોકરાઓને પોતાની મેળે બોલીને કરવા કહેવું.

૯. એક રમત બરાબર સફાઈથી ને સાથે કરતાં આવડયા સિવાય બીજી રમત શીખવી નહિ.

૧૦ દરેક રમત કરાવતાં પહેલાં "તૈયાર" અને "ચાલો" એવા હુકમ આપવા.

૧૧ "તૈયાર" કહેતાંની સાથે છોકરાઓએ ડમ્બેલ્સ લેવાને તૈયાર થઈ રહેવું.

૧૨ "ચાલો" ના હુકમની સાથે ડમ્બેલ્સ લઈ, હાથ સીધા લટકતા રાખી ઉભા રહેવું.

ડમ્બેલ્સની ડ્રિલ.

હેતુ–છાતી તથા હાથના સ્નાયુ ખીલવવાનો.

રમત ૧ લી–(૧) બેઉ હાથ ઉંચા (૨) બેઉ હાથ નીચા.

રમત ૨ જી–(૧) જમણો હાથ ઉંચો, ડાબો હાથ લટકતોજ રહેવા દેવો (૨) એકથી ઉલટું.

રમત ૩ જી–(૧) બેઉ હાથ ઉંચા. (૨) બેઉ હાથ ખભાની સીધી લીટીમાં (મુઠીઓ આકાશ તરફ)

રમત ૪ થી–(૧) બેઉ હાથ સામા (મુઠીઓ આકાશ તરફ) (૨) બેઉ હાથ ખભાની સીધી લીટીમાં (મુઠીઓ આકાશ તરફ)

રમત ૫ મી–(૧) બેઉ હાથ ખભાની સીધી લીટીમાં (મુઠીઓ આકાશ તરફ (૨) બેઉ હાથ કોણીમાંથી વાળી મુઠીઓ ખભાને અડકાવવી

રમત ૬ ઠ્ઠી–(૧) બેઉ હાથ સામા મુઠીઓ આકાશ તરફ (૨) બેઉ હાથ કોણીમાંથી વાળી મુઠીઓ ખભાને અડકાવવી.

રમત ૭ મી–(બે પગ વચ્ચે એક ફુટનું અંતર રખાવવું)(૧) બેઉ હાથ જમણી તરફ તીરકસ લંબાવવા (ડમ્બેલ્સ ઉભા રહે એવી રીતે) આ વખતે ડાબાપગની એડી ઉંચી કરવી (૨) એકથી ઉલટું

રમત ૮ મી–(૧) જમણો હાથ જમણી તરફ તીરકસ લંબાવવો અને ડાબા હાથની મુઠ્ઠી છાતી આગળ (જમણો હાથ ને ડાબો હાથ તીરકસ લીટીમાં રહે તે પ્રમાણે) (૨) એકથી ઉલટું

રમત ૯ મી–(પગ પહેલાં હતાં તેમ (૧) જમણો હાથ સામો ડમ્બેલ્સ ઉભો રાખવો. ડાબો હાથ પીઠગમ પાછળ ખેંચવો. (૨) એકથી ઉલટું.

રમત ૧૦ મી–(૧) બેઉ હાથ સામા (ડમ્બેલ્સ ઉભા રાખવા) (૨) બેઉ હાથ પાછળ પીઠગમ ખેંચવા, (મુઠ્ઠીઓ છાતીના પાસાને અડકેલી રહે એવી રીતે રાખવી.)

પાઠવાર અઘરા શબ્દો તથા જોડાક્ષર.

દિવાળી	લીપણુંપ	ફૂર	રવિવાર	રહ્યો
અક્ષર	સાથીઆ	ત્રાંજે	ગુરુવાર	પાટીઉં
ઊઠયાં	લુગડાં	શુક્રવાર	મુસલમાન	ફૂલઝાડ
નશાળ	દારૂખાનું	છેલ્લો	શનિવાર	ઘંટ
સઘળાં	ફટાકડા	વિષે	આડવાડીઉં	બેઠક

સીસી	સુરવાલ	કંસાર	શંભુભાઈ	પ્રાણીઓ
ચિત્રો	ફળીઆના	કઢી	વિના	દુઃખ
ટાંગેલાં	ઘાઘરી	વહુ	પૈંઆ	નુકસાન
લખોટાનું	ઓઢણી	ભત્રીજો	વઘારેલાં	ખીજ્યાં
કબાટ	ચોકખાઇ	કહેવાઉ	લીંબુ	માથું
કુતરો	ચોકખા	મસ્જિદાઈ	નારંગી	છુંદાય
દાડમ	ધૂળમાં	દુધભાઈ	લાડુ	છુંદે
માટીનાં	ડીલ	સાસુ	શેરડી	દુઃખ
અહીં	ગંદી	સર્વે	બેસીશું	હેર
નિશાળીઆ	નહિ	દુખડાં	શેતરંજી	કહ્યું
શિખામણ	ફેલ્લા	ભૂલી	પાથરણું	ઉપરાંત
ઇશ્વર	ધોવડાવ્યા	ખુશ	પાંદડાં	નક્કી
જ્ઞાન	ગંદવાડ	ઉઘાડવાને	વાડકો	છુટો
નત્ય	કવિતા	ઓસડ	ચરણી	છુટયો
દાતણ	દીલમાં	ત્યાં	તેયાર	મૂકયું
નાહ્યા	વરસગાંઠ	બોલ્યો	ધીરૂ	તૈયાર
કહ્યું	ભાવ્યો	પ્રમાણે	જીત્યો	સમજ્યો
જુઠું	કર્યો	બોલાવ્યો	સઢવાળી	હોશિયાર
શિક્ષા	કયારે	ઉતર્યા	કાંચળી	છુટશે
ટોપી	આપ્યા	ગાદી	પરીક્ષા	મૂકું છું
ધોતલી	અડાડયો	પીરસ્યા	દેડકાં	શાબાશ
અંગરખી	દસમું	બબ્બે	દહાડો	ચપ્પુ
લેંઘી	બેસશે	આશોપાલવ	ધડાધડ	ગમ્યો

આણ્યો	અન્ન	પુરુષને	સંતાપ	ઊતર્યાં
પૂછ્યું	ભૂખ્યો	પરમેશ્વર	આશિષ	ઠાલવ્યો
દેશાઇ	ભિખારી	ઊંદરડી	પ્રભુએ	પટલાણી
લલ્લુ	પૂછ્યું	ભંડારીઉં	ચતુરાઇ	ઢગલા
વખાણ્યો	પૈસા	રોટલી	માર્યાં	ખુશ
ઊઠયો	આપ્યા	લાડુ	ઊંડું	હોંસીલી
મશ્કરી	ઈશ્વરનું	બિલાડી	સઝી	ઊમંગે
પસ્તાય	વિદ્યા	ઊંદરાઉં	મટાડી	વાદળીઓ
બચ્ચાં	ચંદ્ર	હંમેશાં	છુપાઇને	વાંકું
બૂમો	વીસરું	કાંઠા	કુંજનું	દાતરડું
ખેડુત	પ્રભુ	ફુંફાડા	ધીરજ	કુંડાં
છેતર્યો	અગણિત	ઊડાડી	સૌ	ઢગલો
નુકસાન	ઉજાસને	ઊંદર	પટેલ	હૈયે
જીઠાણું	અન્ન	ઘુંટી	દહાડા	લાગણી
જુઠો	દૂધ	ઠેકાણે	આથમતા	સર્વે
શિઆળ	દહીં	ચટકા	વઢાઈ	વાળુ
દેડકાં	ફૂલ	લીધો	વઢાશે	ઈશ્વર
જુક્તિ	સ્વપ્નું	લુલાં	સાદ	તૈયાર
સાંભળતાં	શિકાર	આંધળાં	બચ્ચીઓ	ક્રુદ્ધ
બાંધ્યું	બચ્યું	તીર્થ	ચચ્ચાર	પિલાય
અહીંથી	દોડાવી	મનસુખો	ગાડું	ટોપલામાં
રસ્તામાં	માંડયું	પિતા	ભર્યાં	ઉપણીએ
દુઃખ	દીધું	હેતથી	પહોંચ્યાં	કુંસાં

કોથળાઓ	ઘેબરીઓ	ટિપાય	ત્રિકોણ	વીંટળાઈ
ચંદ્રમા	દડકે	ઓળખાવ્યા	ગલગોટા	ઉખેડ્યો
ત્યાંસુધી	ઢેકું	ઓછાવત્તા	દાડમ	બતાવ્યો
અજવાળું	પત્થર	ધાતુઓ	કાણાંવાળું	ટુંકાં
પાતળો	પ્યાલું	સીસું	લટકતું	દોરડી
અંધારી	નીતર્યું	જસત	મધપુડો	દોરડા
ઝગઝગે	રસ્તા	નાણું	લીલાંછમ	ઊંઘમાં
ત્રીજો	મરોડી	કાઢ્યાં	વચ્ચે	કર્યું
બેસાડ્યાં	ડહોળું	ઢગલી	સુળીઉં	ગોટલો
લાગ્યાં	ચૂસે	પૈસા	દાંડીઓ	જતન
ઢંકાઈ	ભઠ્ઠી	ઢબુ	ડાળીઓ	ચૂસી
મોઢા	સીંચ્યા	રૂપીઓ	પાંદડાં	ભેંસ
ભોંયમાં	ચપ્પુ	વટાવ્યા	સમજાશે	હીંડે
હમણાં	નાખ્યું	પંદર	ઉખડી	શીંગડાં
તળાવ	દહાડો	કુહાડી	ઉંડાં	ભાથું
થાક્યાં	ઇંટવાડો	લક્કડફોડા	મૂળમાંથી	તૂટી
રહ્યાં	ખોદતાં	ફાટ ફાટ	ફૂટેલાં	નિરાંતે
ચોકખી	ભઠ્ઠામાં	ચળકાટ	ટટાર	જડ્યું
રેલમરેલા	મૂક્યો	કોદાળી	ખુરસી	વગડાઉ
ખોદતું	પિત્તળ	સાંભળતી	લીલુંછમ	પત્થર
કાદવ	હથોડા	વઢી	તુરીઆ	છટકી
બિચારા	ટીપ્યો	દુઃખ	ચઢ્યા	કૂદતું
પછડાતા	જતરડામાં	ક્યારા	પથરાઈ	ગબડતું

ચ-તુંપાટ	બાસુદી	ડીલે	સળેલું	રસીલા
મોઢું	ચરમા	પુછડીઓ	આણ્યાં	પઢાવું
મજબુત	પ્રાણી	ઈંડાંમાંથી	પડીકાં	મશરૂની
ઠંડું	છેલ્લી	બચ્ચાં	શીખવ્યું	ચિનાઈ
દાદા	પસંદ	જોડાએલાં	પ્યાલાં	ફુલડાં
વાસણ	દાઢ	જળકુકડી	લોટામાં	બિછાનું
ચોકખું	જડબાં	પોપટ	હલાવ્યું	હિંચોળું
જાણસો	ઊંઘનાં	પાંજરૂં	હળદર	ઊંઘીને
દહીં	કૂટતો	લુચ્ચા	જાંબુડો	ધાલીશ
શિખંડ	ધણી	કર્યો	ગોદડીઓ	
દૂધપાક	પંખી	જીવજંતુ	હાલરડું	

પહેલી ચોપડીનો "ડિકટેશન શિક્ષક" અઢી આના.
પહેલા ધોરણનો "મુખગણિત શિક્ષક" ૧॥ આના.

મેસર્સ. સી. ડી. શાહ એન્ડ કં૦ કૃત.

બ્રિટિશ વિવેકવાચનમાળાના અર્થો.

પુસ્તક ૧લાના	૦-૪-૦	પુસ્તક ૫ માના	૦-૮
પુસ્તક ૨ જાના	૦-૫-૦	પુસ્તક ૬. ઠ્ઠાના	૦-૯
પુસ્તક ૩ જાના	૦-૬-૦	પુસ્તક ૭ માના	૦ ૧૦
પુસ્તક ૪ થાના	૦-૭-૦		

વર્નાક્યુલર ટેક્સ્ટ બુકોના અર્થો.

બાળવર્ગની નોટ બે આના		છઠ્ઠીના અર્થ	૦-[illegible]
બીજીના અર્થ	૦-૪-૦	સાતમીના ,,	૦-૧૦
ત્રીજીના ,,	૦-૫-૦	કન્યા ૧લીના ,,	૦-૪-૦
ચોથીના ,,	૦-૭-૬	કન્યા ૨જીના ,,	૦-૫-૦
પાંચમીના ,,	૦-૮-૦	કન્યા ૩જીના ,,	૦-[illegible]

"ડિક્ટેશન શિક્ષક"

બાળપોથીનો	૦-૨-૦	ત્રીજીનો	૦-૩-
પહેલીનો	૦-૨-૬	ચોથીનો	૦-૪-
બીજીનો	૦-૩-૦	પાંચમીનો	૦-૪-

દરેક ધોરણના "સુભ ગણિત શિક્ષક" તૈયાર છે

ગુજરાતની સા૦ ભૂગો૦ ... આના ૩ આ

મુંબઈ ઇલાકાની ભૂગોળ ... ૪॥ આ

બીજા ધોરણ માટે અંકગણિત ... પાંચ આ

સુરત જિલ્લાનો [illegible] આના.

છગનલાલ [illegible]